

Möte med Vidkun Quisling juni 1940

Den 19. juni 1940 ringte Vidkun Quislings sekretär mig og bad om, at jeg skulde komme ned på Quislings kontor i Rådhusgatan og tale med ham. Jeg svarte ja og det ble avtalt, at jeg skulde komme neste dag klokken 11.

Det var flere år siden jeg sist hadde talt med Quisling. Men jeg kjendte ham godt fra tidligere dager. Jeg hadde truffet sammen med ham både i Russland og hjemme i Norge. Utvilsomt var Quisling det mest begavede menneske jeg hadde truffet og en mann med overlegne kunnskaper på de forskjelligste områder. Jeg hadde alltid hørt at han allerede under skoletiden var sine jevnaldrende overlegen i kunnskap og at man på Krigsskolen og den Militäre Höysko ikke hadde hatt noen så begavet elev.

Som rimelig var gikk jeg med en viss spenning til dette möte. Quislings posisjon var ytterst egenartet. Som forsvarsminister i bonderegjeringene Kolstad og Hunseid hadde han spillt en viss rolle og var kommet under kraftige angrep fra både arbeiderpartiets og venstres side. Som förer for Nasjonal Samling var han derette varg i veum for flertallet i landet. Og denne ytterst utsatte posisjon var blitt ennå meget mer markert da han den 9. april 1940 utropte sin regjering gjennom radio.

Også jeg hadde vært ytterst forbauset over hans regjeringsdannelse. Jeg husker at jeg hadde stusset over, at 9-april-regjeringens medlemmer - så vidt jeg dengang visste - slet ikke var i Oslo, og at det under den foreliggende situasjon måtte være mer enn tvilsomt å danne en regjering med menn, som vilde ha meget vanskelig for å nå Oslo. Jeg husker også, at jeg stusset ved det fullstendig ukjendte navnet Hagelin, en handelsminister, hvis navn jeg aldri hadde støtt på.

Kort etter hadde Quisling måtte t trekke seg tilbake og gi plass

Quisling juni 40 - 2 -

for Administrasjonsrådet. Og i maj kom de stadige ryktene om at det ble forhandlet med tyskerne. Høyesterettsjustitiarius Berg, biskop Berggrav, stortingspresident Magnus Nilsen og representanter for stortingsgruppene søkte å komme til en ordning med tyskerne. Den som ikke var innenfor cirklene visste ingenting sikkert og ryktfloran var manifoldig. Men det het, at tyskerne krevet kongens abdikasjon og avsettelsen av regjeringen Nygårdsvold og at man på norsk side var mer og mindre beredd til å gå med på kravene. De forekom mig den gang opprørende. Jeg anså at det var en fordel for landet at kongen og regjeringen Nygårdsvold var kommet til England. Såvidt ~~den~~ vestmaktene hadde en mulighet for å seire, vilde Norge der vær representert på et tilfredsstillende sett. Jeg syntes man begikk en feil ~~da~~, ~~på~~ når men ved imøtekommenhet overfor de tyske krav undergrov kongens autoritet i landet. På den annen side var regjeringen Nygårdsvold denne våren så over alle grenser foraktet og upopulær, at folk kunde gi sin tilslutning til hvadsomhelst som rammet den.

Så vidt jeg hadde kunnet forstå, var Quisling selv satt helt utenfor i denne situasjonen. Han hadde fått et oppdrag av Administrasjonsrådet i forbindelse med demobiliseringen, men hadde faktisk trukket seg tilbake til sitt kontor i Nasjonal Samling.

Vår første samtale der ble lang og fikk for mig en avgjørende betydning. Etter at vi hadde vekslet hilsner begyndte Quisling først med å spørre mig ut om min mening om hele situasjonen. Jeg svarte overensstemmende med hvad jeg overfor har nevnt og mente, at det ikke kunde tjene noen gode hensikter, om man i denne situasjonen bidro til å svekke kongens og regjeringens posisjon i London. Krigen var en stormaktskrig, et verdensomfattende oppgjør hvis avslutning vi ikke kunde se. Tross de tyske seirene på kontinentet så denne varen så holdt England ennå stann og på England sto hele den europeiske verden. Nok mulig, at Tyskland kunde avslutte krigen som seierherre men seierherrens endelige stilling ved en fredsaftale kunde neppe

gi Tyskland en så overvældende overmakt som det høst nu hadde. Ved en seier i dette øyeblikk vilde Russland og USA ennå være uberørte av krigen og istann til å utfolle stor makt. Disse stormaktene vilde aldrig tillate, at Tyskland dikterte sin fred etter eget ønske.

Jeg ga uttrykk for min forargelse over, at norske myndigheter syntes å ville imøtekomme krav om kongens abdikasjon. På det punkt syntes Quisling å være enig i min oppfatning. Men når det gjaldt regjeringen Nygårdsvold delte han åpenbart den allmene forakt som var herskende denne våren. Han anså regjeringens medlemmer nærmest som en samling skurket. Og også ~~mot~~ mot Administrasjonsrådet kom han med kraftige bebreidelser. Paal Berg og Administrasjonsrådets menn mente han hadde skylden for at Norge hadde tapt sin selvstendighet da de bidro til å styrte hans regjering av 9. april. Det var ingen grund for mig til å diskutere dette spørsmål. Men jeg ga uttrykk for, at jeg ikke begrep, hvorfor han hadde gått til et sårnt skritt som å danne regjering mens både kongen og den gamle regjeringen var i landet. Det hadde forekommet mig å være en politisk uklok handlemåte og i høy grad egnet til å misforstås.

"Jeg var den eneste leder av et ansvarlig politisk parti som ikke var rømt fra Oslo den dagen," sa Quisling." Tyskerne hadde allerede besatt alle våre viktigste havner og det kunde ikke være tvil som at okkupasjonen av hele landet vilde lykkes for dem etter at de hadde tatt alle våre magasiner. Det var den dagen et spørsmål om å leve eller dø for Norge og for å redde Norges selvstendighet dannet jeg min regjering. "

Quisling så lenge på mig med sine store ettertenksomme øyne og tilføydet så: " Jeg vet det, at mange nå tilligger mig forrederske hensikter ved min regjeringsdannelse. Dette er galmannssnakk. Troi De også at jeg hadde forrederske hensikter ? "

Jeg spurte ham, om Administrasjonsrådets medlemmer kjendte til kapitulasjonsavtalene, som jo var bestemmende for hele situasjonens karakter. Det visste han ikke.

De ga mig i sandhet noe å tenke på. Landets forhold til Tyskland var jo et annet etter kapitulasjonen. Jeg ga meget sterkt uttrykk for, at i denne situasjon ble det dobbelt meningsløst at man på bekostning av kongen skulde forsøke å komme til fredsslutning med tyskerne. Etter min mening hadde det ingen krigsavgjørende betydning for storkrigen, hvad vi i Norge gjorde, det var det samme om vi i denne situasjonen fikk en separatfred eller ikke og tyskerne hadde siden 9 april ikke vist sig slik, at vi kunde ha håp om å vinne noe på en separatfred. Under storkrigens usikkerhet var det en fordel for landet, at vi hadde en slik representasjon utenfor landet som kunde vareta landets interesser. Her hjemme var vi jo under alle omstendigheter under okkupasjon nu, vi fikk forsøke å stille oss slik med okkupasjonsmakten at minst mulig gikk tapt for oss under okkupasjonen og slik, at vi også overfor tyskerne hadde et indre forsvar for landet.

I denne oppfatning syntes Quisling være enig. Han sa, at han gikk ut fra at Administrasjonsrådet bare kunde bli en kortvarig form for en regjering. Vi vilde i Norge måtte få en midlertidig regjering, som måtte forsøke å løse de mange problemene som nødvendigvis vilde komme opp under okkupasjonen. Han lot mig ikke i tvil om, at han mente, at han selv vilde komme til å spille en avgjørende rolle i denne forbindelse. Og han la til:

"Det vet De, Stören, at en okkupasjonsmakt aldrig blir populär i noe land, blant annet på grunn av de mange og store krav som den må stille til den okkuperte befolkningen. Såfremt jeg kommer til å lede den kommende regjering, blir min oppgave å bevare ro i landet og dernest å motarbeide alle uberettigede tyske krav. Nu skulde jeg ønske at De vilde påta Dem forhandlingene med tyskerne under disse forhold og representere de norske interessene. "

Quislings forslag virket ganske lammende på mig. Det lå så uendelig fjernt borte fra mine tanker om å komme over til Amerika og var mig en så fullstendig overraskelse. Men jeg kjendte jo ^{Quisling} Quisling som en helt igjennem hederlig mann og hvor mange ^{og store} vanskeligheter enn oppdraget måtte komme til å bringe med seg, så tiltalte den mig likevæll. Som rimelig fremholdt jeg for Quisling mine store betenkligheter. Jeg sto også helt fremmet for tysk mentalitet. Mine opphold i Tyskland hadde innskrenket seg til gjennomreiser, jeg hadde i mitt liv hatt lite med tyskere å gjøre, mine tyske språkkunnskaper var temmelig begrensede, selv om jeg kunde gjøre mig forståelig.

Quisling på sin side mente, det var bare en fordel at jeg ikke hadde oppholdt mig lenge i Tyskland, så sto jeg desto friere under forhandlinger, fra vårt felles opphold i Russland kjendte han mig som forhandler og mente, jeg skulde passe bra overfor tyskerne. På min side fremholdt jeg, at denne oppgaven jo hørte hjemme under et utenriksdepartement og hvis vi ikke fikk anledning til å opprette noe utenriksdepartement, måtte jeg bli fritatt for å skulde bestyre noe annet departement og for å arbeide innen Nasjonal Samling. Heri var Quisling enig. Ble et utenriksdepartement ikke opprettet, skulde mit kontor ha direkte tilknytting til statsministerens. Hvem det skulde bli, var det ingen tvil om.

Og således ble det avtalt.

Det var en samtale på flere timer. På min vei ut møtte jeg min gamle bekjendt godseier Fredrik Prytz og da vi skildtes spurte han til min overraskelse, om jeg hadde gått med på Quislings forslag. Han var Quislings nærmeste venn og hadde hans fortrolighet mer enn noe annet menneske. De hadde åpenbart drøftet saken og han ga uttrykk for sin tilfredshet med, at den var i orden.

For mig var det en alvorlig beslutning jeg hadde truffet. Hvor ~~alvorlig~~ alvorlig den var, skulde jeg først fem år senere få erfare. Da jeg kom hjem og fortalte min hustru om vår avtale, ble hun temmelig overrasket. Men hun sa, at hun var glad over, at jeg da ikke kom til å reise hjemmefra og hun mente, at jeg kunde komme til å utrette noe godt for mine landsmenn. Og det viktigste: - hun vilde stå ved min side og støtte mig etter evne. Det gjorde godt å høre. Vi visste begge hvor foraktet og bakvasket Quisling var. Og jeg visste godt, at min hustru var imot at jeg blannet mig bort i politikken.